

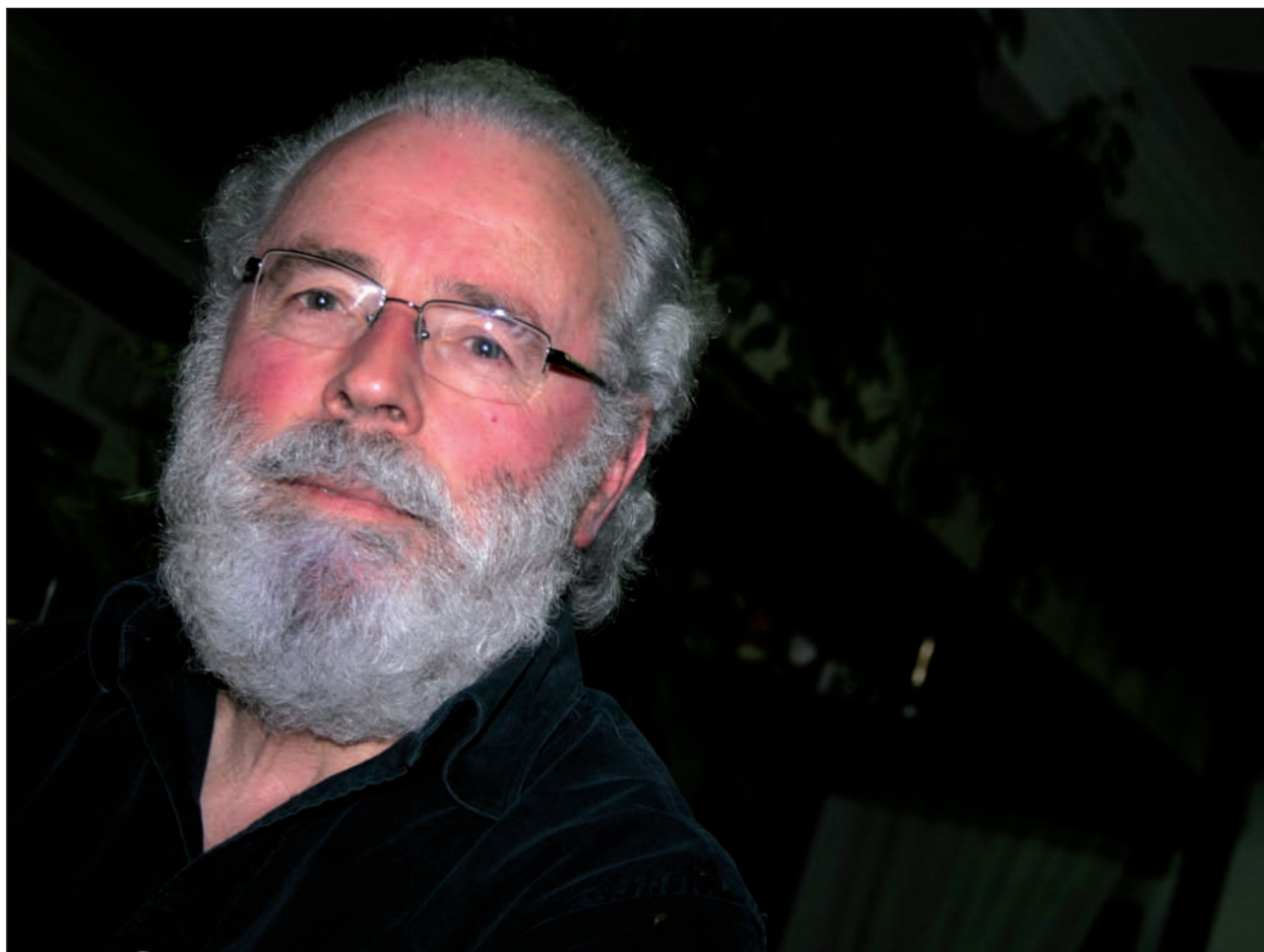
XABIER AMURIZA

«Euskara batuak hiztegiak zirriborro rustikoak besterik ez dira»

Duela bi urte, *Euskara batuaren bigarren jaiotza* argitaratu zuen Xabier Amurizak. Orain, berriz, *Zazpi ebidentzia birjaiotzarako* (Lanku, 2012), aurreko haren erreferentzia eginez datorrena, euskararen norabidean “gako erabakiorrak” litezkeenak landuz beti. Ilunak argitzeko asmotan, hainbat irakurgai literario ditu adibide, datorren urtean argitaratuko duen *4x4 Operazioa* nobelatik hartuak.

| MIEL A. ELUSTONDO |

Argazkiak: Zaldi Ero

Liburuan, sarrera bera baino lehen, aipu gisakoa, zeurea: “Euskal Herria euskalduntzea ez dago euskaldunon esku bakarrik. Bai dago gure esku –eta geure bakarrik–, hizkuntza lehiakor bat garatzea. Horrek asko lagun dezake Euskal Herria euskalduntzen”. Hizkuntza lehiakorra, diozu.

Inguruan ditugun hizkuntzekin lehian jartzean bistaratzen da aldea. Bestelako hizkuntza batzuk bagenu ondoan –azpigaratuak, kasu–, lasai geundeke, baina ondoren ditugunekin lehian abiatzen garenean, ez gara haien mailara iristen. Pentsatu ere ez! Hizketan ari garela, euskara garatuenaren jabe denak ere laster esango dizu: “... erdaraz esaten den bezala...”.

Zergatik jotzen dugu erdarara hain maiz? Herren egiten dugulako esapide, argot eta abarrean. Lexikoan ere problema handiak ditugu. Liburuan planteatu dudan bosgarren ebidentzian, izan ere, euskara inguratzen duten zenbait hizkuntza handiren ondare komunaz ari naiz: *anbizio*, *intromisio*, *exotiko*, *ebidentzia*... milaka hitz dira ondare komunekoak, gaztelanian, frantsean, ingelesean... Aldiz, jo Euskaltzaindiaren hiztegiatara, eta ez *anbizio*, ez *ebidentzia*, ez antzeko hainbeste, ez datoz.

Zazpi ebidentziaren inguruan ari zara liburuan zu. Lehenengo ebidentzian, esaldien luze-laburraz ari zara, esanez luze, labur eta era guztietako esaldiak behar ditugula. “Ebidentea!”, diot. Bigarren ebidentzia zure liburuan, perpausaren ordenari dago-

“Interbentzio on bat eta ondo antolatu bat ez baldin badago –eta gizartearen inplikazioa, jakina!–, euskara galdu egingo da”

kiona: ez dago ordena jakin eta derri-
gor bat. “Ebidentea!”, berriz, nik
neure buruari. Fernandoren egiak
zirelakoan.

“Ebidentea” diozu zuk, neuk beza-
la, baina badirudi ebidentzia
horrek ez duela balio. Euskara
“erraza” egin behar dela entzuten
da nonahi oraindik! Euskara erraza
egitea ondo dago hamar urteko
neskato edo mutiko bati, baina
heldu bati? Zer esan nahi du “eus-

kara erraza”k? Mota guztietako
euskarak behar dira, eta hizkuntza
konplexua –ez zaila!– egiteko bali-
bideak izan behar ditugu, nork
behar duen euskara, eta nahi
duena, egiteko. Zergatik saihestu
behar dut hizkuntza konplexua,
ideien lotura bertan gorderik
denean? Zergatik saihestu behar
dut konplexutasuna, artea bertan
baldin badago? Euskarak erraza
izan behar duela aldarrikatu zaio
irakurleari, eta esaldia apur bat
konplikatu gero, ez da segitzeko
gauza! Idazleoi ere, sarritan, horixe
sartu zaigu buruan, irakurlea
hamar urteko neskato-mutikoen
mailan tratatu behar dugula! Balia-
bideak behar ditugula esaten ari
naiz ni. Eta gero bakoitzak dakus-
ke zer nola non aplikatu.

Esaldi konplexuak ere behar ditugu.

Horixe diot nik. Itzultzen ari naize-
nean –eta ez naiz autore moderno-
ez ari, Proust bat, esaterako, baizik
itzuliak ditudan Tazito eta Lukrezio,
adibidez–, esaldi konplexuekin
topo egiten duzu behin eta berriro.
Zer egin behar dut? Guraizeen teo-
ria erabili? Han moztu, hemen
ebaki? Ez! Baliabideak ez ditugu
irakatsi, edo ez ditugu erabiltzen.
Edo irakurlea ez da baliabide horie-
taz jabetu. Eta zerbait konplexua
irakurtzen duenean, oso zail egiten
zaio testua.

**Liburuan, 5., 6. eta 7. ebidentziak
lexikoaren ingurukoak dituzu, esapi-
de eta esaerez ari zara, argotaz.**

Lexiko garatuaz ari naiz, edozein
mailako kontzeptuak adierazteko
hitzez. Eta hor bada ondare komun
bat –ondare ez komun bat ere bai,
noski, hizkuntza bakoitzak berea
duen hitz multzoa–, eta ondare
horretako hitzak gabe, ezin da ezer
esplikatu. Hitz egiten dugula, pare
bat dozena adjektiborekin molda
gaitezke, baina itzultzen hasten
garenean, pare bat dozena ez, mila-
ka adjektibo diferente behar ditugu,
denak inportanteak. Adibidez, *bere-
zi* adjektiboak ezin ditu honako
denak adierazi: *espezial*, *eszentriko*,
exotiko, *partikular*, *singular*, *tipiko*,
estrabagante... Nire ebidentzia da eus-
kara ere partaide dela ondare
komun horretan.

Akademiaren hiztegia

“Oraintsu, *Euskaltzaindiaren Hizte-
gia* kaleratu du Euskaltzaindiak
berak. Egia esan behar badizut,
dezepzio handia hartu dut. Hobeto
esanda, beste dezepzio bat. Lehen-
dik sarean zegoen *Hiztegi
Batua*tik milaka hitz kendu dituzte.
Hurrengo bertsioan sartuak izan-
go direla agintzen dute, baina
orain... falta dira! Niretzat, *Hiztegi
Batua* bera ere oso murrizta eta
irizpidez restriktiboa zen. Euskara

batua jaio zenetik, laster da mende
erdi. Horrexegatik aldarrikatzen
dut birjaiotza bat. Eguneroko
urgentzia dugun lexikoari gagoz-
kiola, Euskaltzaindiaren azken
hiztegi honekin ezin da etxeko
atarira ere irten. Noizko itxaroten
dudan hiztegi oso eta lehiakor
bat? Buf! Uste dut Euskaltzain-
diak munduan ibiltzeko moduko
hiztegi bat osatzen duenerako,
euskara galduta egongo dela”.

Zer duzu “ondare komuna”?

Euskararen inguruko eremu oso zabal bat osatzen duten hizkuntzen komuntasuna. Erreferentzia bezala, espainola, frantsesa eta ingelesa hartzen ditut, hiru horiek nahikoa direla usterik, baina komuntasun horren partaide dira beste hainbat hizkuntza ere: katalana, galegoa, portugesa, italiera...

Esapide espresiboak eta argota problema handia ditugula ere ebidentzia dituzu.

Ebidentzia handia eta problema ere ez txikia. Ikusi besterik ez dago. Dena dela, oso arlo ezberdinak dira esapideak eta argota. Hizketan ari garela, hizkuntza guztietan ere, noiznahi jotzen dugu esapidera, zerbait azaltzeko. “Itsuk ere ikus”. Edo esaterara. “Alferra beti lantsu”. Beti ari gara sortzen, esapide informatiboak, nahiz espresiboak. Horretan ugaria da euskara, baina ugariagoak ondoko hizkuntzak, eta eurekin lehiatu beste erremediorik ez dugu. Euren mailara hurbiltzen ez bagara, hots, euskara gaitzen ez badugu nahi dugun dena adierazteko, maiz joko dugu erdarara. “Erdaraz esaten den bezala” makuluarekin ibiliko gara beti.

Nola bete hutsune hori?

Berez ez, behintzat! Interbentzioa behar da. Alferrik da esatea beste hizkuntzek denbora bat behar izan dutela normaltzen. Erdarak garatu, normaldu eta nagusitu ziren bitartean, euskara galtzeko arriskuan dago! Hizkuntza ahula da. Maila batzuetan indartuz doa, bai, baina beste batzuetan, erortzen eta hiltzen ari da. Hizkuntza hau kolokan dago. Kanpoko aditu askok galtzeko artean sartzen dute euskara. Interbentzio on bat eta ondo antolatutako bat ez baldin badago –eta gizartearen inplikazioa, jakina!–, euskara galdu egingo da.

Karlos Cid Abasolo

“Oso hizkuntzalari ona da. Sen handia du. Madrilen bizi da, Madrilgoa da eta, paradoxaz, era argiagoan ikusten ditu hemengo gauzak, gure zurrumbilo sarritan biszeraletik eta ika-mika probintzianoetatik kanpo. Bere irizpidea beti interesatzen zait. Madrilen izan nintzen, bertsolaritzaz mintzo, eta hantxe ezagutu nuen. Lagun egin ginen, eta zertan ari nintzen azaldu nion. Berak, bes-

talde, erlatiboaren inguruko lan sakona egin zuen. Neure saiakeraren testua bidali nion, eta egundoko lana egin zidan, neuk eskatu gabe, batean eta bestean oharra eta zuzenketak eginez. Harrezkero, bera dut aholkulari eta berrikusle. Oso esku segurua da Karlos. Hala izan zen *Euskara batuen bigarren jaiotza* hartan, eta halaxe izan da oraingo hone-tan ere”.

Nork egin behar du interbentzio hori?

Nire saiakeran, interbentzio arlo batzuk markatzen dira, ez eragile konkretuak. Dena dela, jo dezagun, adibidez, hiztegien arlora. Euskal Herrian hainbat hiztegi egiten dira. Batean, talde batek, bestean beste batek eginak ditugu. Bazoaz halako hitz baten bila, eta batean ez dator, bestean bai, hurrengoan nork jakin nolako ordainak... Gehienetan,

“Noizbait –ahalik lasterren, mesedez!–, munduan ibiltzeko moduko hiztegia osatu beharko da”

neologismoak ez dira batere kontingenteak. Nik hiztegi nazional bat nahi dut, ahalik osoena, esapideak eta argota barne. Metodo on bat behar da, hartzen edo asmatzen ditugun hitz eta esapideak hiztegitara eramateko, eta hiztegitatik erabilera iristeko. Horretarako, halako adostasun nazional bat da beharrezko, Euskal Herri guztietako euskaldunek hitz eta esapide horiek onartzeko modukoa. Gaurko hiztegiak

helburu horretatik urrun daude oraindik.

Korapilo bihurriago zaizkit zure 3. eta 4. ebidentziak. Lehena erlatiboari dagokio, aditzari bigarrena. “Erlatibo osoa” errebindikatzen duzu, inguruko hizkuntzetan dabilenaren antzekoa.

Erlatibo forma asko bagenituen lehendik ere, ahazkoan erabiltzen genituenak, eta ditugunak oraindik. Bestalde, tradizioan badira erlatibo batzuk –ez-murritzgarria deritzon, batez ere–, idazleek erabili izan dituztenak: *zeina, zeinaren, zein-nean, non...* eta abar. Batzuek begizkoa diete oraindik, eta hor konpon, erabili nahi ez badituzte, baina hortxe daude, eta baliabide zehatzak dira. Hutsune larria erlatibo murritzgarria deritzon horretan genuen, non aditzak adierazten dituen nor-nori kasuak bakarrik erlatiba genitzakeen zuzenki: *hauxe da gebien maite dudana; hauxe da gebien maite nauena; hauxe da gebien zor dionana* eta beste kasu guztiak: *noren, norekin, norengan, norentzat...*? Hori xe da nik proposatzen eta ustez konpontzen dudana, izenordain bat –edo genitiboan, posesibo bat–, aurrera pasatuz. Adibidez, norbait aurkezten ari naiz, eta diot:

Babeslea: Emun

Erronketan aurrera egiten laguntzeko gaude.

Euskara planen bidez hizkuntzak eraginkortasunez kudeatzen dituen talde profesionala gara.

- HIZKUNTZA AHOLKULARITZA
- EUSKARA PLANAK (enpresa, administrazio eta bestelakoetan)
- EUSKARA PRESTAKUNTZAKO MODULU BEREZIAK
- ITZULPEN ZERBITZUAK

EMUN
LANA EUSKALDUNTZEKO
KOOPERATIBA

www.emun.com
www.lantalan.com

“Hauxe da bere begiek itsuki liluratu nindutena”. “Hauxe da berarekin edonora joango nintzatekeen bakarra”. “Hauxe da berarengan konfiantza dudak bakarra”. “Hauxe da beragatik bizia emango nukeen bakarra”. Edo aposizioan: “Hauxe da bakarra, berarekin edonora joango nintzatekeena”, eta abar. Hain zaila al da hori?

Zure ebidentzia duzu hori, inondik ere.

Ebidentzia da erlatibo osoa behar dugula. Guraizeen teoriak ez duela balio. Sintaxi osoa behar dugu, erlatiboa barne. Erlatiboak adina falta egiten digun beste egiturarik ez dago ezin hizkuntzatan, gure inguruan behintzat. Literarioki, are gutxiago. Erlatibo osorik gabe, ezin da literatura onik egin. Nik neure soluzioa aurkezten dut, eta ondo doakit. Hoberik baletor, pozik eta berehala hartuko dut.

Euskara erraza ezetz esan duzu behin baino gehiagotan, eta elkarriketa honetan bertan ere bai. Aditzaren gainean, aldiz, “errazu eta laburtu” beharra aldarrikatzen duzu.

Non edo non idatzia dut, bai: “Aditza behar da egokitu, bestela berak itoko gaitu!”. Aurreko liburuan, aditzaren gaineko atalari “Aditzaren fantasia heroikoa” izena jarri nion.

Soluziorik ez daukat, baina banaiz gauza bideak markatzeko, eta batzuk oso emankor izango direla uste dut.

Zure liburu honetara, eta bertan ageri diren irakurgaietara iritsi artean, hainbeste aditz trinko irakurri gabea nintzen aspaldi.

Lehen izan ditugun aditz trinkoak dira gehienak, eta batzuk, analogiaz sortuak. Irakurgaietan, poesia, kantetan eta, oro har, edozein idazkera jasotan, baliagarri zaizkit, eta hantxe erabiliko ditut, ez zurekin hizketan ari naizenean. Edonon ez, baina berreskuratu eta erabili, bai. Ez da estetika kontua bakarrik, praktikotasuna eta beharra baizik. Horixe dugu beste ebidentzia bat: euskara laburtu egin behar da. Eta zein da luzeraren eragile nagusia? Aditza, batez ere. Horretaz ondoen publizitatean dabilena jabetuko da, edo kazetari-tzan –titularrak, argazki-oinak–,

“Horixe dugu beste ebidentzia bat: euskara laburtu egin behar da. Eta zein da luzeraren eragile nagusia? Aditza, batez ere”

edo esaldi laburreko elkarriketak itzultzen dabilena... Diskurtsoa luze denean, beti dira nominalizazioak eta beste, baina hizkuntza batean eremu asko dira laburtasuna nahitaezko dutenak. Aditz trinkoak soluzio handiak dakartza. Kantagintzan edo bertsoagintzan ere berehala ikusten da aditz trinkoen balioa. *Letozke, nengoke* eta antzekoak askoz funtzionalago dira *etorriko lirateke, egongo nintzateke* eta abar baino. Adibidez: “Bi musu ondo letozke”. Esaldi oso bat esan duzu zortzi silabatan. “Etorriko lirateke”. Aditza besterik ez duzu esan zortzi silabatan. Aditz trinkoen bidea garatu “beharra” ebidentzia bat da niretzat.

Ari zara ebidentziak agertzen, baina gurean, Euskaltzaindiak du aspaldi aginte-makila. Zer leku du zure proposamenak gure hizkuntzaren auzian?

Hiztegi kontuan, Euskaltzaindiaren lana oinarritzakoa eta lehentasunezkoa dela pentsatu nahi dut, baina noizbait –ahalik lasterren, mesedez!–, munduan ibiltzeko moduko hiztegia osatu beharko da. Euskaltzaindiak atera berri duen hiztegian badaude, noski, gaurko munduko hitzak, baina milaka falta dira! Zergatik falta dira *anbizio, ebidentzia, instrukzio* eta, oro har, ondare komuneko milaka horiek? Erdal-euskal hiztegiek ematen dituzten ordainak, berriz, sarritan arbitrarioak edo gutxi gorabeherakoak dira. Adibide bat: gaztelaniaz *ambición*; frantsesez eta ingelesez, *ambition*; portugesez, *ambição*... Ikus hitz horren ordainak gure hiztegiatan, eta zer topatzen dugu? Kaos bat! Zergatik falta da *anbizio* gure hiztegiatan? Zergatik falta dira horrelako milaka hitz garrantzitsu? Ingaruko hizkuntzen jokaera zuzena bada, jaiotzatik mende erdirantz doan euskara batuko hiztegiak, oraindik proportzio etsigarrian, zirriborro rustikoak besterik ez dira. Hiztegiei edo estilo liburuei jaramon egin banie, liburu honen izenburuak beharko zukeen: *Zazpi begi-bistakotasun birjaiotzarako* edo horrelako zerbait. Nora goaz hortik? ■

